

KULTURVÄXTER I VÄSTERBOTTEN

PERNILLA LINDSTRÖM

Vad passar bättre om sommaren än ett blomster-tema? I denna artikel få du därför ta del av sju sorters historiska trädgårdsväxter eller -teman i västerbottniska trädgårdar. Först ut är bersån.

Handlaren Agard Carlssons familj sittande i bersån, Mångbyn Lövånger ca 1935. Foto Bror Hansson. Skellefteå Museum.

En syrenberså är förstås klassisk i hela landet men just i Västerbotten har bersåer förekommit även av rönn och hägg som varit lättare att få tag på. Rönn- och häggbersåer kan vara svåra att känna igen när man stöter på dem eftersom de när de slutat klippas växt upp till stora trädjungar istället. Under funktionsen började vinkelformade bersåer att planteras istället för den klassiska hästskoformen. En traditionell berså ska ha sin öppning vänd bort från söder och solen eftersom man där sökte skugga. Den ska även vara klippt på en sådan höjd att man är dold när man sitter ner men kan se ut över buskarna när man står upp.

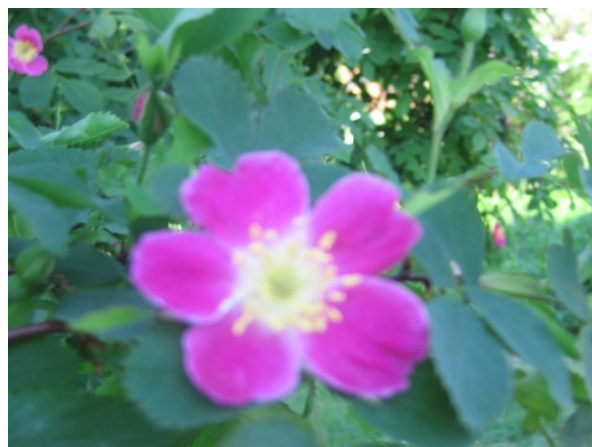

Bondsyren. Foto Pernilla Lindström.

Hängsyren. Foto Pernilla Lindström.

Just syrener har förstås förekommit i andra former av planteringar än bara som berså. T ex kan man hitta stamsyrener och friväxande buskar i äldre trädgårdar. Inte heller är det bara bondsyrener som förekommit, även om den är den äldsta varianten, men även vita syrener, ungerska syrener och hängsyrener var populärt under 1900-talets första hälft. Bondsyrenen kom till Sverige redan på 1500-talet men slog inte igenom i norra Norrland förrän på 1800-talet hos borgarna och i början av 1900-talet hos bönderna.

Bergros. Foto Pernilla Lindström.

Förutom en berså så måste väl nästan en gammal trädgård även innehålla rosor? De vanligaste sorterna i Västerbotten var de som var lättskötta och rotäktade. Ofta skänktes de bort vilket innebär att man kan hitta samma sorts ros på flera gårdar i samma

by. De äldre sorterna har ofta små blommor, de flesta enkla men vissa fyllda och de är inte remonterande. Några exempel på populära rossorter i länet är kanelros, dagros och vresros, bergros, tornedalsros (fylld kanelros) och Minette.

Pionen är en annan ”mormorsväxt” som har odlats länge i Sverige. Den kallas ibland fattigmansros. Bondpionen. *Paeonia x festiva*, beskrevs av Carl von Linné i hans verk *Species Plantarum* 1753. I början av 1800-talet togs fyllda luktpioner fram, bl a Sarah Bernhardt som fortfarande är populär. Andra äldre sorter är t ex Karl Rosenfield och Shirley Temple.

”*Fumaria spectabilis*, som aldrig varit i Europa, hwars frö jag fick från Camtschacca i våras, har nu ett stånd nyss upkommit af frön; flere wänta wij; hon moste tola våra wintrar, då hon wähl blifver i Sverige den allmännaste för sine skiöne blommor” skriver Linné i ett brev i juli 1765. Han trodde då att han sått löjtnantshjärta men det visade sig vara sibirisk nunneört. Det dröjde dock inte länge innan även löjtnantshjärta kom till Sverige och den blev snart populär och har sedan dess varit en riktig trojänare i våra gamla trädgårdar, från norr till söder.

Akleja. Foto Pernilla Lindström.

Akleja, eller akvileja som den ibland kallas, har även den odlats mycket länge i Sverige, kanske redan innan kristendomen kom till vårt land. Det sägs att den i folktron var helgad åt Freja och älvorna.

Det finns en mängd arter inom aklejasläktet. Den art som är vanlig i våra trädgårdar är *A. vulgaris*, vanlig akleja. Aklejan är en överlevare och har en fantastisk förmåga att klara sig kvar trots obefintlig vård, det är därför en av de vanligaste äldre växter man kan hitta runt gamla torp och gårdar.

Brandlilja. Foto Pernilla Lindström.

En annan växt som är en överlevare och som ofta hittas vid gamla övergivna torp och gårdar är brandliljan. I Västerbotten är det ganska vanligt att den kallas för kejsarkrona men det är egentligen en annan sorts lilja. Arten är känd genom svensk litteratur ända sedan 1600-talet. Även krollilja har odlats i Sverige sedan 1600-talet och står ofta kvar i äldre trädgårdar. Den vita varianten är ofta svår att få tag på i handeln idag men har man tur kan man få en lök från någon granne eller vän.

Sist men inte minst har vi en buske, schersminen, i folkmun även kallad jasmin. Schersmin introducerades troligen till Europa 1562, den spreds sedan snabbt bland överklassen för att så småningom bli en av våra vanligaste prydnadsbuskar. Doftschersmin är kanske den vanligaste sorten.

Schersmin blommar senare än syrenen och är med sin doft en ljuvlig efterföljare till denna. Foto ovan Schersmin. Pernilla Lindström.